



Sygn. akt I CSK 239/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 20 lutego 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Barbara Myszka (przewodniczący)

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

SSN Hubert Wrzeszcz (sprawozdawca)

Protokolant Justyna Kosińska

w sprawie z powództwa A. P. Spółki z o.o. z siedzibą w P.

przeciwko E. Spółce z o.o. z siedzibą w W.

z udziałem interwenienta ubocznego po stronie pozwanej – E. Spółki z o.o.

z siedzibą w S.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 20 lutego 2014 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 14 listopada 2012 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu
Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 13 maja 2011 r. Sąd Okręgowy w W. zasądził od pozwanej na rzecz powódki 1 518 738 zł z ustawowymi odsetkami i 83 154 zł kosztów procesu.

Sąd ustalił, że w dniu 2 października 2001 r. strony zawarły umowę o generalne wykonawstwo infrastruktury technicznej i drogowej na terenie i wokół Centrum Handlowego A. w W. Pozwana w celu wykonania tej umowy zawarła z Przedsiębiorstwem Robót Drogowo-Mostowych w W. umowy z dnia 13 i 29 listopada 2001 r., zmienione aneksami i porozumieniem z dnia 16 kwietnia 2003 r., zastąpionym porozumieniem z dnia 16 lipca 2003 r.

W dniu 28 lipca 2003 r. powódka, pozwana i Przedsiębiorstwo Robót Drogowo-Mostowych w W. zawarły umowę, w której powódka bezwarunkowo poręczyła zapłatę przez pozwaną wynagrodzenia należnego Przedsiębiorstwu Robót Drogowo-Mostowych w W. za wykonanie robót objętych umowami z dnia 13 i 29 listopada 2001 i porozumieniem do kwoty 3 793 242 zł. Poręczenie zostało udzielone do dnia 15 grudnia 2003 r., tzn. najpóźniej do tego dnia powódka powinna otrzymać od Przedsiębiorstwa Robót Drogowo-Mostowych w W. żądanie zapłaty.

Kwota objęta poręczeniem podlegała zapłacie na żądanie Przedsiębiorstwa Robót Drogowo-Mostowych w W. podpisane zgodnie z zasadami reprezentacji spółki, doręczone osobiście lub listem poleconym w terminie 7 dni od dnia ustosunkowania się do tego żądania przez pozwaną. Żądanie zapłaty mogło dotyczyć jedynie należności wymagalnych i nieuregulowanych przez pozwaną. Przedsiębiorstwo Robót Drogowo-Mostowych powinno do niego dołączyć potwierdzenie wykonania robót, kopię faktury i odpis skutecznie doręzonego pozwanej wezwania do zapłaty.

Wyrokiem z dnia 14 grudnia 2007 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelacje pozwanej i interwenienta ubocznego od wyroku Sądu Okręgowego w W., którym zasądzono od A. P. sp. z o.o. w P. na rzecz S. SA w W. (następcy prawnego Przedsiębiorstwa Robót Drogowo-Mostowych w W.) 992 369,67 zł z ustawowymi odsetkami i koszty procesu. Jednakże Sąd Najwyższy dnia 4 grudnia 2008 r. uchylił

ten wyrok w części oddalającej apelację pozwaną i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania. W dniu 3 lipca 2009 r. Sąd Apelacyjny ponownie oddalił apelację pozwaną i orzekł o kosztach procesu.

W dniu 3 września 2009 r. powódka zapłaciła S. SA w W. 1 518 736,23 zł, a dnia 29 września 2009 r. wezwała pozwaną do zapłaty 1 518 737 zł.

Zadaniem Sądu Okręgowego powództwo jest uzasadnione. Powódka wstąpiła bowiem w prawa zaspokojonego wierzyciela na podstawie art. 518 § 1 k.c. i przysługuje jej w stosunku do pozwaną roszczenie zwrotne z tytułu zapłaconego za nią, na podstawie prawomocnego wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 3 września 2009 r., S. SA w W. wynagrodzenia za wykonane roboty.

Sąd nie podzielił zarzutu pozwaną, że dochodzone roszczenie uległo przedawnieniu. Warunkiem powstania roszczenia zwrotnego poręczyciela jest bowiem zapłata długu. Dochodzone roszczenie stało się wymagalne w dniu zaspokojenia S. SA w W. przez powódkę. Zatem w chwili wytoczenia powództwa (30 czerwca 2010 r.) termin przedawnienia jeszcze nie upłynął.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji w ten sposób, że oddalił powództwo i orzekł o kosztach procesu za obie instancje.

Sąd drugiej instancji podzielił stanowisko Sądu Okręgowego, że powódce jako poręczycielce przysługuje na podstawie art. 518 § 1 pkt 1 k.c. roszczenie zwrotne w stosunku do pozwaną, albowiem na skutek wykonania prawomocnego wyroku spłaciła jej dług, za który była odpowiedzialna osobiście na podstawie umowy poręczenia (art. 876 k.c.). Powołując się na uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 17 lipca 2003 r., III CZP 43/03 (OSNC 2004, Nr 10, poz. 151), uznał, że nabyte przez powódkę roszczenie ulega przedawnieniu w terminie przewidzianym dla przedawnienia roszczenia wierzyciela wobec dłużnika głównego. Nie jest to bowiem roszczenie regresowe w ścisłym znaczeniu tego pojęcia, związane z zobowiązaniami solidarnymi (art. 376, art. 378 k.c.). Nie powstało ono zatem - jak przyjął Sąd pierwszej instancji - z chwilą spełnienia świadczenia poręczycielskiego przez powódkę. W konsekwencji, należało uznać, że dochodzone roszczenie uległo przedawnieniu. Zdaniem Sądu odwoławczego nie

ma podstaw do przyjęcia, że podniesienie przez pozwaną zarzutu przedawnienia jest nadużyciem prawa. Powódka wystąpiła bowiem z powództwem o zasądzenie roszczenia zwrotnego dopiero w czerwcu 2010 r. wyłącznie z powodu błędnej wykładni art. 518 k.c.

W skardze kasacyjnej, opartej na obu podstawach, pełnomocnik powódki zarzucił naruszenie art. 120 § 1 w związku z art. 353 § 1 k.c., art. 5 k.c. i art. 382 k.p.c. Powołując się na te podstawy, wniósł o uchyleniu zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania bądź o uchylenie tego orzeczenia i oddalenie apelacji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Naruszenie art. 382 k.p.c. polega - zdaniem skarżącej - na pominięciu przedstawionych przez powódkę okoliczności przemawiających za uznaniem, że podniesienie przez pozwaną zarzutu przedawnienia roszczenia stanowi nadużycie prawa podmiotowego, co doprowadziło do oddalenia powództwa z naruszeniem zasad współżycia społecznego.

Zgodnie z przytoczonym przepisem sąd odwoławczy, który jest sądem merytorycznym, rozpoznającym sprawę na nowo, orzeka na podstawie materiału zebranego w postępowaniu w pierwszej instancji i w postępowaniu apelacyjnym. Zawarte w art. 382 k.p.c. pojęcie "materiału zebranego w postępowaniu w pierwszej instancji" - co podkreśla się także w piśmiennictwie - należy rozumieć szeroko. To nie tylko materiał dowodowy zebrany w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji. "Materiał zebrany w postępowaniu" to również wiele innych elementów procesowych, w szczególności chodzi tutaj także o podstawę faktyczną powództwa, oświadczenia stron, w tym zarzuty pozwanego, oświadczenia innych podmiotów procesowych (prokuratora, organizacji społecznych, interwenientów), środki dowodowe przez te podmioty zgłoszone, wyniki postępowania dowodowego oraz inne czynności procesowe, działania i zdarzenia. Omawianego pojęcia nie należy więc utożsamiać ze stanem faktycznym ustalonym przez sąd pierwszej instancji.

Rację ma skarżąca, że tym wymaganiom nie odpowiada zaskarżony wyrok, albowiem z jego uzasadnienia nie wynika, aby Sąd drugiej instancji rozważył wszystkie – co nabrało istotnego znaczenia na etapie postępowania apelacyjnego

ze względu na wydanie orzeczenia reformatoryjnego - podnoszone przez skarżącą okoliczności wskazujące na to, że zgłoszenie przez pozwaną zarzutu przedawnienia dochodzonego roszczenia stanowi nadużycie prawa podmiotowego. Okoliczności te zostały przedstawione i obszernie uzasadnione przede wszystkim w replice na odpowiedź na pozew z dnia 18 sierpnia 2010 r. (pkt III tego pisma procesowego) .Chodzi tu m.in. o stanowisko jakie pozwana zajmowała w procesie wytoczonym przez S. SA w W. przeciwko A. P. sp. z o.o. w P., w którym pozwana brała udział jako interwenient uboczny. Zapewniała ona wówczas powódkę – jak twierdzi ona w wymienionym piśmie procesowym – że dochodzone przez S. SA roszczenie jest jeszcze niewymagalne, a wytoczone powództwo przedwczesne. O bezzasadności wytoczonego powództwa w ocenie interwenienta ubocznego miało świadczyć nienależyte wykonanie umów, wady przedmiotu robót budowlanych oraz groźba bezprawna wykonawcy, która miała stanowić podstawę uchylecia się przez „E.” sp. z o.o. w W. od skutków prawnych umów zawartych z wykonawcą. Na potwierdzenie tych okoliczności skarżąca powołała w wymienionym piśmie procesowym dowody z dokumentów. Pominięte zostały także argumenty, jakie pozwana przedstawiła we wspomnianym procesie w celu wykazania interesu we wstąpieniu do sprawy w charakterze interwenienta ubocznego, świadczące - według skarżącej - że pozwana miała wówczas świadomość, że powódka może nabyć w stosunku do niej roszczenie o zwrot zasądzonego świadczenia i nie kwestionowała jego zasadności. Potwierdzeniem tego stanowiska pozwanej są również nieuwzględnione przez Sąd okoliczności wynikające z wszczętego przez powódkę postępowania pojednawczego w celu zawarcia ugody, poprzedzającego niniejszy proces.

Mając na względzie powyższe nie można odeprzeć zarzutu skarżącej, że zaskarżony wyrok został wydany także z naruszeniem art. 5 k.c., albowiem ocena, że podniesiony przez pozwaną zarzut przedawnienia nie stanowi nadużycia prawa podmiotowego nie została oparta na całym materiale zebranym w sprawie. Wyrażone przez Sąd odwoławczy stanowisko, że wytoczenie przez powódkę powództwa dopiero w 2010 r. było wynikiem błędnej interpretacji art. 518 k.c., o czym świadczy pozew i zajmowane przez powódkę stanowisko w toku procesu, nie uwzględnia argumentów przedstawionych w replice na odpowiedź na pozew

(pkt III ppkt 7), z której wynika, że skarżąca miała świadomość, że na skutek spełnienia świadczenia przez poręczyciela nie powstaje nowy stosunek obligacyjny pomiędzy nowym wierzycielem a dłużnikiem głównym, lecz dochodzi – na skutek subrogacji - wyłącznie do wstąpienia subrogowanego w istniejącą już prawnie ukształtowaną wierzytelność uprzednio uprawnionego.

Reasumując, zarzut wydania zaskarżonego wyroku z naruszeniem art. 5 k.c. i art. 382 k.p.c. należało uznać za uzasadniony.

Nieuzasadniony jest natomiast zarzut naruszenia art. 120 § 1 k.c. w związku z art. 353 k.c., które polega zdaniem skarżącej - na przyjęciu, że roszczenie regresowe poręczyciela rozpoczyna swój bieg z chwilą wymagalności roszczenia wierzyciela wobec dłużnika głównego.

W świetle wiążących w postępowaniu kasacyjnym ustaleń stanowiących podstawę faktyczną zaskarżonego wyroku (art. 398¹³ § 2 k.p.c.) nie ulega wątpliwości, że powódka jako poręczyciel wykonujący zobowiązanie poręczycielskie wynikające z umowy poręczycielskiej wstąpiła w prawa zaspokojonego wierzyciela (art. 518 § 1 pkt 1 k.c.). Jest to typowy wypadek subrogacji ustawowej. Z chwilą wykonania obowiązku poręczycielskiego ustał obowiązek świadczenia dłużnika głównego wobec wierzyciela. Poręczyciel znalazł się w sytuacji prawnej zaspokojonego wierzyciela, niezależnie od tego, czy i jaki wewnętrzny stosunek obligacyjny istniał wcześniej między nim a dłużnikiem głównym. Nie ma też znaczenia, czy udzielono poręczenia odpłatnie lub nieodpłatnie oraz jaki był status prawny poręczyciela.

Trafne jest stanowisko Sądu drugiej instancji, odwołujące się do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 17 lipca 2003 r., III CZP 43/03, że instytucja subrogacji legalnej, czyli wstąpienie w prawa zaspokojonego wierzyciela (*cessio legis*; art. 518 k.c.), nie może być utożsamiana z instytucją regresu, związaną przede wszystkim z zobowiązaniami solidarnymi (art. 376, 378 k.c.). W literaturze prawa cywilnego tworzy się – jak wyjaśniono w przytoczonej uchwale Sąd Najwyższego - ogólniejsze pojęcie regresu, tzw. regresu w znaczeniu szerszym, które obejmować może katalog roszczeń służących, najogólniej biorąc, celowi kompensacyjnemu, a więc uzyskaniu przez uprawniony podmiot tego, co zostało świadczone innej osobie

z reguły w wykonaniu określonego zobowiązania. Różne mogą być źródła i prawna natura roszczeń kompensacyjnych, np. mogą one wynikać *ex lege* lub *ex contractu*, łączy je jedynie wspomniany motyw kompensacyjny. Do regresu w znaczeniu szerokim może być zaliczona, i tak też czyni się w literaturze, subrogacja przewidziana w art. 518 k.c., ponieważ służy ona także osiągnięciu celu kompensacyjnego. Roszczenia regresowe w sensie ścisłym, przewidziane w art. 376 i 378 k.c., mają charakter samoistny w tym znaczeniu, że powstają dopiero w razie wystąpienia określonego zdarzenia prawnego w postaci wykonania zobowiązania przez jednego z dłużników solidarnych lub przyjęcia świadczenia przez jednego z wierzycieli solidarnych i ich los prawny nie zależy od wcześniej istniejącego stosunku obligacyjnego między płacącym, tzw. dłużnikiem regresowym a zaspokojonym wierzycielem tego podmiotu. W związku z tym do omawianych roszczeń regresowych należy stosować wszystkie reguły odnoszące się do przedawnienia roszczeń, a zwłaszcza dotyczące rozpoczęcia biegu przedawnienia (art. 120 k.c.) i terminu przedawnienia (art. 118 k.c.). W rezultacie należy stwierdzić, że zagadnienie jurydycznej samoistności roszczeń regresowych w znaczeniu ścisłym nie może być argumentem w zakresie odnoszącym się do zagadnienia przedawnienia roszczeń powstających na podstawie art. 518 k.c. Chodzi tu bowiem o odrębny prawnie typ roszczenia niepodlegającego reżimowi roszczeń regresowych w znaczeniu ścisłym.

Wywody dotyczące zarówno samej konstrukcji subrogacji ustawowej, jak i nie kwestionowana w literaturze - ze względu na jedynie fragmentaryczne uregulowanie instytucji subrogacji ustawowej - potrzeba stosowania do tej instytucji prawa przepisów o cesji, dotyczących m.in. zarzutów przysługujących dłużnikowi (art. 513 § 1 k.c.), pozwalają usprawiedliwić tezę, że dłużnik może powoływać się na przedawnienie roszczenia surogacyjnego według reżimu prawnego dla przedawnienia roszczenia zaspokojonego wierzyciela. To oznacza, że roszczenie nabyte przez poręczyciela na podstawie art. 518 § 1 k.c. przedawnia się w terminie przewidzianym dla roszczenia wierzyciela wobec dłużnika głównego. W związku z tym nietrafne są – co podkreślił Sąd Najwyższy także w uchwale z dnia 17 lipca 2003 r., III CZP 43/03 – próby uzasadniania stanowiska, że konsekwencje prawne

subrogacji poręczyciela nie obejmują biegu i terminów przedawnienia roszczenia surogacyjnego.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy orzekł, w sentencji wyroku (art. 398¹⁶ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c.).